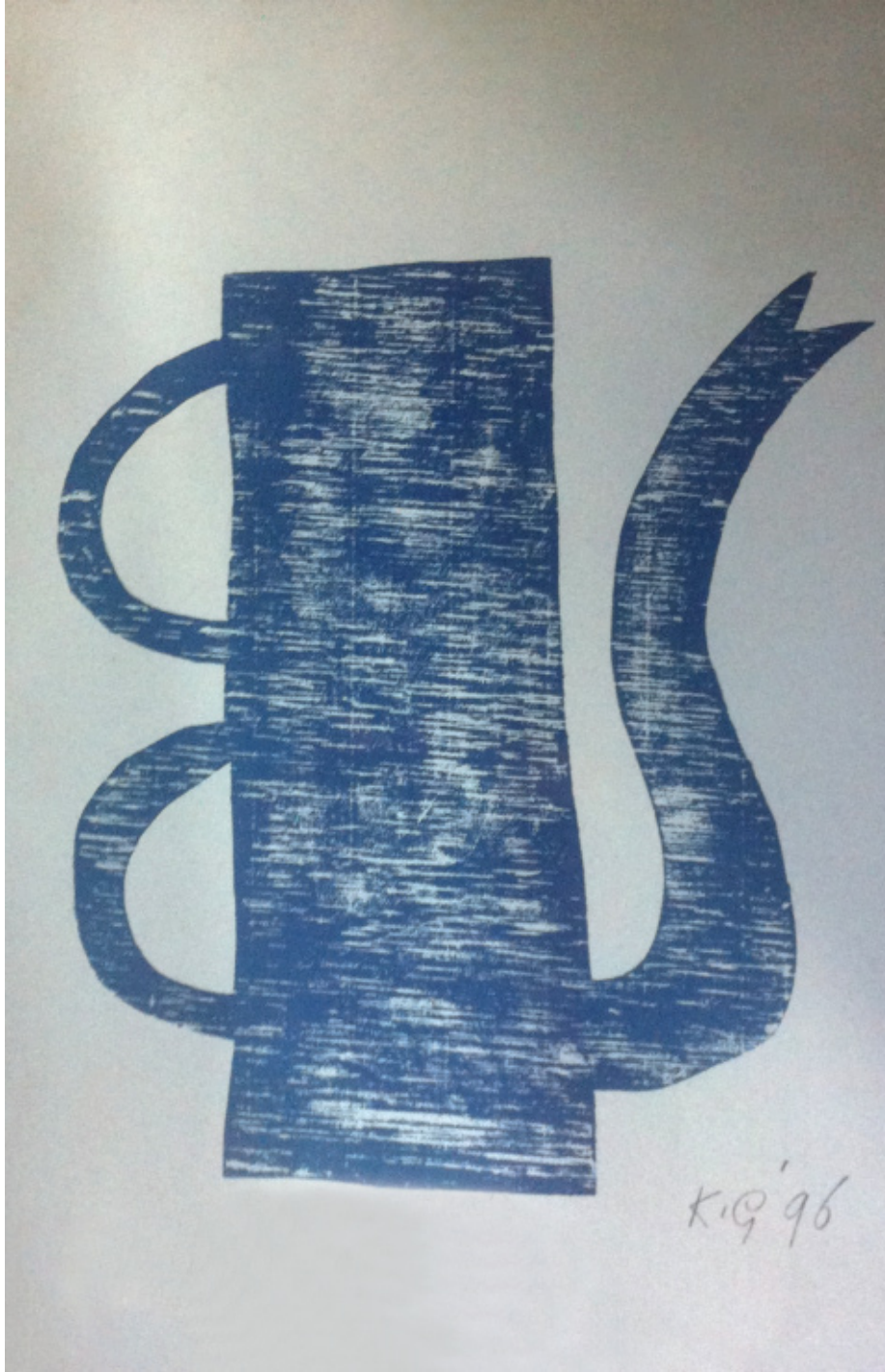


Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2015/4.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.



Klaas Gubbels, [zonder titel], 1996, 22 x 31.5 cm, houtdruk op papier, particuliere collectie.

H HET OOG VAN DE DICHTER

“ZONDER TITEL” VAN AD ZUIDERENT

Op een dag dat je nergens bent,
op een dag dat je niets, dat je,
in het gezelschap van niemand,

de wereld van ergens en iets
luchtdicht verpakte korrels,
gevriesdroogd, in zakjes,

op een van die magere dagen
als handen de korrels bevrijden,
(iets komt voort uit het niets)

tot een wolk in een mok...

op een dag dat je thuiskomt
in een warm bad van koffie,
van heldere kannen en ketels,

met een tuit als een fluit en
een oor waar je u tegen zegt,
in de wereld van Jan, Piet

en Klaas vooral – dat je weet
ceci n'est pas un koffiekkan
misschien, maar wel gezelschap

waar geen woord Frans bij is,
op een dag dat je niet meer denkt
aan de dag dat je nergens bent.

Uit: *We konden alle kanten op*, Querido, Amsterdam, 2011.

Vermeer zijn Straatje, Van Meegeren zijn Hertje, Munch zijn Schreeuw, Gubbels zijn koffiekana(nen). “Het ding is immens populair”, stelde Rutger Pontzen op 22 januari 2014 in *de Volkskrant* met recht vast in een artikel met de aardige titel ‘Alles kan’, waarin de Meester van de Koffiekana gefêteerd werd wegens het bereiken van zijn tachtigste verjaardag. Bij die hommage was een dertigtal foto’s afgedrukt van lezers van zichzelf met hun Klaaska, een keuze uit honderden inzendingen. Het geheim van Gubbels populariteit zat hem, aldus Pontzen, in de gezelligheid die al die potten, kannen en ketels uitstraalden: “de huiselijke intimiteit van lekker koffiedrinken.” Het maakte daarbij niet uit welke materialen of technieken de kunstenaar gebruikt had, want Gubbels schildert, drukt, maakt collages of gebruikt gekleurd staal dan wel glas. Al eerder had Betty van Garrel er in de monografie *Klaas Gubbels* (1997) op gewezen dat Gubbels zijn koffiepotten, die in de jaren tachtig als zelfstandig object oprukten en zich ontwikkelden tot een onuitwisbaar beeldmerk, menselijke eigenschappen meegeeft: “Je herkent [...] bazige koffiepotten, koffiepotten met gevoel voor humor [...], bemoeizuchtige koffiepotten of vadsige koffiepotten.” Hij individualiseert ze, zou je kunnen zeggen, en maakt het mogelijk dat de kijker zichzelf of een ander ermee identificeert. Ook dat maakt, lijkt me, een kunstenaar geliefd.

Gubbels, Rotterdammer van geboorte, woont en werkt in Arnhem en in de Ardèche, waar ook de dichter van ‘Zonder titel’ een huis heeft. Toen Ad Zuiderent dat met inbegrip van de inboedel kocht, hing de door hem acht jaar later bezongen, nu ja, inspirerende pot aan een punaise aan de muur. Mooi meegenomen en inmiddels ingelijst. Je ziet het gaatje nog zitten.

We konden alle kanten op is de titel van de bundel waarvan ‘Zonder titel’ in 2011 deel zou gaan uitmaken. De verleden tijd in de titel geeft op een subtiele manier al aan dat naar het einde toe de weg versmalt en dat met het klimmen der jaren de mogelijkheden afnemen, maar het mooie van Zuiderents negende bundel – hij debuteerde al in 1968 – is nu juist de berekenende onverschilligheid ten opzichte van de nakende ouderdom die uit veel verzen blijkt. Jezus of Alexander de Grote word je als je twee keer zo oud bent als zij toch niet meer, het komt er nu op aan tevreden te zijn met “een leven met wind in het haar”. Voor wie het werk van Zuiderent kent, behoeft het geen betoog dat, naast de geliefde echtgenote, de fiets een belangrijk hulpmiddel is om met een geenszins groots en meeslepend (buiten)leven genoeg te nemen. De bundel is, vooral als het gaat om herinneringen aan zijn calvinistische jeugd op een van de Zuid-Hollandse eilanden, lichtvoetiger en zeker ook lyrischer dan zijn vorige werk: hij durft zich evenals zijn streekgenoot Jan Eijkelboom te bedienen van de uitroep “o”: “o, dacht je, pa, sta op en stel mij bloot / aan morgenzang, sigaar en creosoot.” De vorm van de gedichten, vaak een combinatie van mijmering en fragmentarische, associatieve vertelling – zangerig, parlando, elliptisch, zich steeds hernemend – is bepaald opval-

lend: de meeste bestaan uit een flink aantal strofen van drie versregels, die nauwelijks door punten worden onderbroken. Het lijkt op golven die elkaar proberen in te halen.

‘Zonder titel’ werd geschreven in het voorjaar van 2005 voor de bundel *Terugdoen*, een eerbetoon van 25 dichters aan Gwy Mandelinck en Agnes Hondekijn, het echtpaar dat een kwarteeuw lang elke zomer het West-Vlaamse dorp aan de schreve Watou omgetoverd had tot een bedevaartplaats voor dichters, kunstenaars, poëzieminnaars en kunstliefhebbers. De bundel verscheen eerst in een bibliofiele editie bij De Uitvreter (Zoeterwoude, 2005), een paar maanden later gevolgd door een uitgave van de Leuvense Uitgeverij P.

Het gedicht was duidelijk een eerdere versie, wat onder meer bleek uit de laatste versregel die “op een tintelend geurige dag” luidde. Die roept weliswaar herinneringen op aan het genot van vers gezette echte koffie en is dus passend, maar toch minder sterk dan de latere slotregels die het gedicht een cyclisch karakter verlenen en de eenzaamheid van de beginstrofen oproepen, de dag dat je nergens bent en waarop je je ook nog eens met oploskoffie moet behelpen. Het gedicht is daarmee rond geworden. De dichter heeft nog overwogen “Jan, Piet en Klaas” voor de gelegenheid te vervangen door “Gwy en Agnes en Watou”, maar heeft daar wijselijk van afgezien. Hij was dan niet alleen de verwijzing naar kunstenaar Klaas kwijt geweest, maar, belangrijker, had de gewone, vertrouwde wereld van Jan en alleman waarnaar verlangd wordt en waarin de koffiekkan het summum is, door de al te specifieke Watou-wereld vervangen.

Zuiderent schreef, althans voltooide, zijn gedicht toen hij in het voorjaar van 2005 enige tijd op z'n eentje in een appartement in Oslo verbleef, de stad waar hij gastcolleges gaf, want er studeren daar mensen Nederlands. “Ik kan me zo voorstellen dat het vooral de kan in ons huis in La Théoule is geweest waaraan ik heb gedacht toen ik in Oslo mijn zakje poederkoffie opende”, liet hij me desgevraagd weten. Ik stel me zo voor dat hij na afloop van zijn colleges moederziel alleen in het keukentje van zijn tijdelijk verblijf aldaar stond, jaloers was op de “ik” uit Nijhoffs sonnet ‘Impasse’ waarover hij misschien zijn gehoor wel had verteld – die had tenminste iemand om echte koffie voor hem te zetten en het zodoende gezellig te maken –, en dit gedicht schreef. Het is een gedicht dat een sfeer van heimwee ademt. Hij roept daarin het verschil op tussen de eenzaamheid van nergens zijn en de gezelligheid van thuis, en dat wordt gesymboliseerd door respectievelijk zakjes gevriesdroogde oploskoffie en “een warm bad van koffie”. Van dat warme bad is de herinnering aan Gubbels’ koffiekkan aan zijn Franse muur zowel de aangever als het symbool. Met “*ceci n’est pas un koffiekkan*”, een overduidelijke verwijzing naar Magrittes beroemde schilderij-opschrift *Ceci n’est pas une pipe*, zet de dichter zijn bewering kracht bij dat de gezelligheid die van Gubbels koffiekannen uitgaat niet te overtreffen is. Maar “thuis” komt althans in de buurt. Pontzen was het bijna tien jaar later met hem eens.

ANTON KORTEWEG